

ΤΑ «ΔΥΟ ΑΔΕΡΦΙΑ, ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ

Ἄργα τώρα εἶχα τὴν εὐτυχία νὰ λάβω καὶ νὰ διαβάσω τὰ «*Δυὸ ἀδέρφια*» τοῦ Ψυχάρη, ποὺ τυπώθηκαν ἐδῶ καὶ κάμποσους μῆνες. Ἄργα γράφω καὶ τὴν ἐντύπωσή μου γιὰ νὰ δημοσιευτεῖ στὸ «*Νουμᾶ*». Ἀφάνταστη ἡ ὁμορφιά εἶναι τοῦ ρομάντζου αὐτοῦ τοῦ λατρευτοῦ, ἀφάνταστη καὶ ἡ δύναμή του. Θάθελα νὰ παρακινήσω ἕσους μπορῶ, νὰ τοὺς πείσω νὰ τὸ διαβάσουν, ποδοπατώντας πρῶτα κάθε ἀχρεία πρόληψη καὶ κάθε ἀνήθικο προσωπικὸ πάθος, γιὰ ν' ἀπολάβουν ρομάντζο γραμμένο στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα, γιὰ νὰ χαροῦν τὴ δημιουργία του, καὶ νὰ κρίνουν ἀποτελεσματικὰ καὶ μιὰ γιὰ πάντα ἂν ὁ Ψυχάρης εἶναι μεγάλος ἢ ὄχι.

Τέτιος εἶναι ὁ ἐνθουσιασμός μου ὕστερ' ἀπ' τὴν ἀνάγνωση τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ποὺ πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ἔχω διάθεση νὰ προξενήσω μιὰ χαρὰ καὶ γὼ στὸν ἴδιο τὸ συγγραφέα, στὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ, γιατί θὰ ἐξομολογηθῶ μπροστὰ στὸ κοινὸ μερικὰ πράγματα ποὺ θὰ τὸν κάνουν ν' ἀπορήσει καὶ νὰ χαρεῖ συνάμει.

Ἄν δὲν εἶχε γραμμένο ὁ Ρήγας Γκόλτζης ἀρθρο ἐνθουσιαστικὸ καὶ ἀναλυτικὸ γιὰ τὰ «*Δυὸ ἀδέρφια*» θ' ἀπλωνόμουν σήμερα ἔστω καὶ ἄργα γιὰ νὰ γεμίσω δλόκληρες κόλλες χαρτί. Μ' ὄλον ὅπου ἄργα δὲν εἶναι ποτέ γιὰ τέτοιο βιβλίο. Τὰ ἄρθρα καὶ οἱ μελέτες ποὺ θὰ γραφτοῦνε γι' αὐτό, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ ὑπολογίσει ἀπὸ σήμερα.

Λοιπὸν ἐγὼ δὲν τὸν ξέρω καθόλου τὸν Ψυχάρη. Τὸ ἔργο του μόλις τὸ μαντεύω σήμερα ἀπὸ τὰ «*Δυὸ ἀδέρφια*», ποὺ διάβασα. Ἄλλο ἀπὸ τὸ «*Ταξίδι*» καὶ ἀπ' τὸ στερνὸ τόμο τῶν «*Ρόδων καὶ Μήλων*», γιὰ τὸν ποὺ τοῦ ἔγραφα καὶ γράμμα μου πρόπερι καὶ ποὺ ἴσως νὰ μὴν εἶναι καὶ ἀπ' τὰ καλύτερά του, γιατί δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀφήγησις — ἂν θυμᾶμαι καλὰ — τῶν γεγονότων τῆς μακαρίτισσας βούλης τοῦ Μαυρομιχάλη, ἄλλο βιβλίο του δὲν ξέρω, ἄλλο ἔργο του δὲν κατέχω.

Ἐμένα θλίβει αὐτό, ἐκεῖνον πρέπει νὰ τὸν χαροποιήσει. Γιατί θὰ δεῖ πῶς δταν τὸν διαβάσουν θὰ τὸν ἀγαπήσουν ὅλοι καὶ θὰ τὸν θαμάσουν, ὅπως τὸ κάνω σήμερα ἐγὼ. Ἐγὼ ποὺ ἔγραφα τόσα βιβλία στὴ γλῶσσα μας, ξεμυστηρεύουμαι τὴν ἀλήθεια πῶς δὲν τὸν ξέρω. Ἄς φανταστεῖ τώρα τινὰς ὅλο τὸ πλῆθος αὐτοῦ κάτου, ποὺ φωνασκεῖ καὶ ξελαρυγγιάζεται ἐναντίου του. Ἄς φανταστεῖ ἂν διάβασε ποτέ Ψυχάρη, ἂν μελέτησε σοβαρὰ ἓνα ἔργο του, ἂν τὸν μυρίστηκε κάνα, ἂν ἔχει τὴν πιὸ παραμικρὴ ἰδέα γιὰ τὴν ἐργασία του.

Στὸν «*Ἀκρίτα*» ἔγραφα ἐναντίου του. Ἐναντίου τῆς «*Ἀπολογίας*» του. Φυσικὸ λοιπὸν πῶς διάβασα τὴν «*Ἀπολογία*», πῶς ξεφύλλισα τὸ βιβλίο. Τίποτ' ἀπ' αὐτά. Διάβασα... ἔρριξα μιὰ ματιὰ σὲ δυὸ κατεδατὰ του, σὲ δυὸ στήλες του τὸν καιρὸ ποὺ δημοσιεύδουν στὸ «*Νουμᾶ*», εἶδα δυὸ τύπους λέξεων ποὺ μοῦ χτύπησαν ἄσκημα, μόρφωσα ἀμέσως τὴ γνώμη μου καὶ τὸν χτύπησα.

Ν' ἀδικήσω γι' αὐτὸ τὸν ἑαυτὸ μου θᾶναι πολὺ. Παιδὶ εἶμουν τότε καὶ ἀπὸ τί περιβάλλον βγαλμένο. Τί ἐποχὴ κακορίζικη, τί ρέμα ἐναντίου τοῦ Ψυχάρη! Τί κύκλο πνευματικὸ, καὶ τί παρέα μὲ νέους πασαλειμένους μὲ λίγ' ἀπ' ὅλα ποὺ ξεσπάθωναν νὰ ἐπικρίνουν τὸ ἔργο του, γιὰ νὰ τοῦ ἐμποδίσουν τὴν κυκλοφορία του, νὰ τοῦ στενέψουν τὰ σύνορά του, νὰ τὸ πνίξουν ἂν εἶταν δυνατὸ, νὰ τὸ στραγγαλίσουν, νὰ τὸ ἀφανίσουν, νὰ τὸ συντρίψουν. Μὲ τὸ καντάρι οἱ ἔπαινοι καὶ τὰ χειροκροτήματα λοιπὸν γι' αὐτούς, ἀπὸ τοὺς φαρισαίους τοὺς πιὸ ἡλικιωμένους ποὺ μᾶς φάνταζαν ἐπιτέλους γιὰ κάτι ἐκεῖνον τὸν καιρὸ καὶ δὲ βγήκαν ὅλοι τους παρὰ κούφιοι, ξεγάνωτοι τεκενέδες. Ἐσθυσαν, ὅπως λέει ὁ Ψυχάρης στὰ «*Δυὸ ἀδέρφια*», σὴν τὰ κερὶ τὰ κίτρινα μπροστὰ στὸ φῶς τῆς ἀγάπης.

Εἶχαμε καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ μακαρίτη καὶ λιγὸζωου Καμπύση. Πόσοι νέοι δὲ θαμπώθηκαν ἀπ' τὸν ἐφήμερο θέρυθο ποὺ ἔκανε χτυπώντας τὸν Ψυχάρη! Γιατί χειροκροτοῦσαν οἱ φαρισαῖοι, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά. Κ' εἶχαν καὶ τὴ λογικὴ τους πλέξει. Τὸν Ψυχάρη χτυπᾶ, ἄρα εἶναι κάτι!

Αὐτὸ παθαίναμε ἐμεῖς τότε καὶ αὐτὸ παθαίνουν σήμερα οἱ πιὸ νέοι. Γυρεύουν ν' ἀκουστοῦνε μὲ τὸ σταγιὸ χωρὶς νὰ ξέρουν πόσο κακὸ καὶ ὀλέθριο πρᾶμα εἶναι ἡ ἀνυπομονησία. Ἐπειτα ὁ νέος συγκινιέται περισσότερο ἀπὸ τ' ἀτέλειωτα ἔργα, τὰ συντριμένα δῆθενεσ καὶ τ' ἀκάμωτα, παρὰ τὰ τελειωμένα καὶ τὰ μεγάλα. Ἀπὸ τ' ἄρρωστα παρὰ ἀπὸ τὰ γερά. Ἀπὸ τοὺς ψευτορωμαντισμοὺς παρὰ ἀπὸ τὴ θροφή τὴν πνευματικὴ τὴν ὄριμη, τὴν ἀκνιασμένη, τὴν κατασταλαγμένη.

Εἶναι ντροπὴ νὰ τὰ λέει κανεὶς, ὅμως ἡ εἰλικρινείά μου θὰ ὠφελήσει μερικοὺς νέους γιὰ νὰ τὰ ζυγίσουν τὰ λόγια μου. Ἄς ἀνοίξουν τὰ μάτια τους καλὰ καὶ ἄς δοῦν βαθιά, ἀπὸ τί συμφέρο μερικοὶ παρακινιῶνται νὰ εἶναι πολέμιοι τοῦ Ψυχάρη, ποὺ ἀντιπροσωπεύει σήμερα στὴν Ἑλλάδα, ὅ,τι γερὸ καὶ ἀληθινὸ καὶ ἀσκακάτετο ὑπάρχει μέσα στὸ ἔθνος. Ἐμένα τουλάχιστο μεγάλος εἶναι ὁ μεταγνωμὸς μου ποὺ δὲν ἐσύμπραξα ὡς τὰ τώρα πιὸ θετικὰ γιὰ τὸ ξάπλωμα τῆς ψυχαρικῆς ἰδέας ποὺ συνταυτίζεται ὀλοτελα μὲ τὴν ἰδέα τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς ὁμορ-

φιάς. Ὅχι μόνο με τὰ ἔργα μου τὰ δημιουργικὰ ποὺ εἶναι εὐτυχῶς καθάρια δημοτικιστικὰ καὶ κατὰ συνέπεια Ψυχρικὰ, μὰ καὶ μ' ὄλη μου τὴ ζωὴ ἀκόμα,

Μὲ συνεπήρανε τὰ «*Δυὸ ἀδερφίω*».

Ὁ Ἑφταλιώτης σ' ἓνα ἀπ' τὰ τελευταῖα φύλλα τοῦ «*Νουμά*», ρίχνει στὰ πεταχτὰ ἓνα ἄρθρο του καὶ μᾶς συμβουλεύει ἑμᾶς ποὺ γράφουμε, ν' ἀφήσουμε παράμερα τὰ σύννεφα καὶ τὰ παραμύθια καὶ νὰ κοιτάξουμε κάπως καὶ τὸ μυθιστόρημα. Ποιὸς δὲν τὸ θέλει τάχα καὶ ποιὸς δὲν τὸ φιλοδοξεῖ; Μὰ τὰ κότσια ὄλων μας δὲν εἶναι φαίνεται γιὰ τὸ εἶδος αὐτὸ τὸ πιὸ ὄριμὸ τῆς Τέχνης. Προϋποθέτει κάποιαν ἀκμὴ τῶν γραμμῶν, κάποιον πολιτισμὸ καὶ κάποια μόρφωση ποὺ δὲν ἀποχτιέται μονάχ' ἀπ' τὰ βιβλία, μὰ προπάντων ἀπ' τὰ ταξίδια. Ἀπ' τὴ σπουδὴ τῶν ἡθῶν τῶν διαφορῶν λαῶν πιὸ πολιτισμένων ἀπ' τὸ δικό μας, ἀπ' τὸ γνῶρισμα τῆς ψυχῆς τῆς ἴδιας ἑνὸς ἔθνους, ἀπ' τὴ συγκριτικὴ μελέτη, ἀπ' τὴν ταξινόμηση ὑστερὰ ἓνα σωρὸ πραμάτων καὶ γεγονότων, ἀπ' τὸ μπόλιασμα, ἀπ' τὴν ἐπίδραση.

Κι ἂν τὸ καταφέρνει σήμερα ὁ Ψυχάρης με τὴν τέχνη, με τὴ δύναμη τὴν ὑποταγμένη, με τὴ συμμετρία ποὺ ἀπαιτεῖ τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς λογοτεχνίας, τὸ καταφέρνει ἀκριβῶς γιὰ τοὺς λόγους αὐτούς. Ἄν ἔμενε στὴν Πόλη ἢ στὴν Ἀθήνα, ἂν δὲν ταξίδευε, ἂν δὲν ἔδλεπε, ἂν δὲ μαυλοῦσε σὰ μέλισσα ἀπὸ τὰ λουλούδια τοῦ πολιτισμένου κόσμου τὸ χυμὸ τους, ἔστω τότες καὶ νὰ κατόρθωνε κατιτίς περισσότερο ἀπὸ ἓναν Παπαδιαμάντη, πάντα πιὸ στενὰ θ' ἀντίκρυζε τὰ γύρα του ὡστόσο, παρὰ καθὼς τ' ἀντίκρυζει σήμερα ποὺ καταστάλαξε μέσα του τόση μάθηση, τόση σπουδὴ, τόση ζωὴ.

Δύσκολα θὰ ξέβγαινε ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς ἠθογραφίας. Δύσκολα θὰ περιγράφε τὰ πρόσωπα ποὺ περιγράφει σήμερα, ἀγναντεύοντάς τα ἀπὸ ἀψηλά, με βλέμμα βαθιόρητο, ἀητήσιο. Δύσκολα θὰ τ' ἀρπαχνε με τέτοιον τρόπο σοφὸ καὶ θὰ τάντυνε με τὸ φῶς τῆς Ἰδέας, νὰ τὰ ἐξαυλώνει, νὰ τὰ μεταμορφίσει σὲ σύμβολα.

Γιατί τί πιὸ μοναδικὰ σύμβολα ἀπὸ τοὺς ἥρωες τῶν «*Δυὸ ἀδερφίω*» τὸν Ἀστρά καὶ τὸν Ἀστέρη, ποὺ θυμίζουν ἄθελα ὁμηρικὸς ἥρωες, τοὺς δυὸ Αἰάντες;

Ἦρωες κι αὐτοὶ ἑνὸς τρωϊκοῦ πολέμου τοῦ πολέμου τῆς Ζωῆς μέσα στὴν πιὸ κρίσιμη φάση του, ποὺ βρίσκεται σήμερα στὴν Ἑλλάδα. Ἑλληγες κι αὐτοί, Δαναοὶ κι αὐτοί, Ρῶμοι κι αὐτοί, πολεμοῦνε

με τοὺς Τρῶες, πολεμοῦνε με τοὺς βαρβάρους γιὰ τὴν Ἑλένη, ποὺ τὴ νοιώθεις σὲν τὸ μεγάλο ἄσπρο πουλὶ νὰ πετᾷ ἀπάνω ἀπ' τὸ ρομάντζο καὶ νὰ τὸ ἐσκιώνει, τὴν Ἑλένη τὴν Ἀγάπη — τὴν ἀγάπη τῆς Ἀγάπης καὶ τὴν ἀγάπη τῆς Μούσας.

Ἀπ' αὐτοῦ πιάνω ἐγὼ τὴν ψυχὴ, τὴ βᾶση, τὴν κεντρικὴ γραμμὴ τῶν «*Δυὸ ἀδερφίω*». Ἀπ' αὐτοῦ κι ἀπὸ τίς δυὸ γυναῖκες ποὺ παρουσιάζει ὁ συγγραφέας τόσο διαφορετικὲς μεταξὺ τους καὶ τόσο πανέμνοστες· τόσο ἡρωϊκὲς καὶ τόσο πένθιμες· τόσο γυναῖκες γῆϊνες καὶ σαρκικὲς καὶ τόσο ἀγγέλισσες αἰθερόπλαστες κι οὐρανικὲς. Πλάσματα φαντασίας, ἀπὸ τὰ πιὸ ζωηρά, τὰ πιὸ πλούσια σὲ συμπαθητικότητα ποὺ ἀνταμώνει κνεῖς στὰ μεγάλα τὰ ποιήματα ποὺ μᾶς ἀφήκαν οἱ αἰῶνες. Ἡ Μυρτοῦλα κ' ἡ Φροσοῦλα.

Ἡ ψυχολογία τοῦ ποιητῆ δὲν ἔχει πιὰ κρατημὸ. Ἴσως μάλιστα νὰ γίνεταί καὶ κάποια κατάχρησις. Πέφτει ἀπάνω τους καὶ τίς ξεντύνει πλέρια, τίς ξεγδέρνει γιὰ νὰ μᾶς δείξει τί βρίσκεται κάτου ἀπ' τὸ πετοῖ τους, τίς ξεκοκκαλιάζει· βουτᾷ στ' ἀπόβαθα τῆς ψυχῆς τους καὶ βγάξει τὰ πιὸ ἀλάλητα μυστικά τους, σὲν κάποια κοράλια τὰ πιὸ ἐλάχιστα, τὰ πιὸ ἀσήμαντα, ποὺ γίνονται ὄλα σημαντικὰ καὶ βαθινοῦντα· ὄλα δένονται, ὄλα μᾶς φέγγουν καὶ μᾶς φωτίζουν τὴν ἐσώτερη ὕπαρξη τῶν θυμάτων αὐτῶν τῶν αὐτοθέλητων, ποὺ θυσιάζονται σὲν ἀπὸ χρέος στὸ βωμὸ τῆς Ἀγάπης ἀπάνω, ποὺ εἶναι ἡ ἀντανάκλαση, καὶ τὸ ἀντίφωγο τῆς Πατρίδας τῆς ἴδιας. Καὶ νὰ τὸ μεγάλο σύμβολο τοῦ ποιητῆ, τὸ διάφανο καὶ βαθιόρητο.

Γιατί τί ρόλο παίζει τάχα πιὰ ἡ Μυρτοῦλα στὴν Ἀγία Μαύρα ὅταν κηρύχνη στὸ λατρευτὴ τῆς τὸ βαγγέλιο τῆς Ἀγάπης; Μέσα ἀπ' τὰ βαθιὰ τῆς γῆς ποὺ ξεπετιέται ἀλαφροῦσκιωτο καὶ δοξασιμένο φάντασμα, μιλεῖ με τὸ στόμα τῆς ἴδιας τῆς Πλάσης καὶ μᾶς συγκοινωνεῖ με ὄλα τῆς τὰ στοιχεῖα. Γίνεταί Λάουρα, μὰ μιὰ Λάουρα ἑλληνικὴ καὶ γλαυκομάτα, πλατυμέτωπη καὶ ἀντριόψυχη ποὺ φουσᾷ τὴν ἀγάπη ὀλόγυρα κ' ἐμπνέει τὴν ἀγάπη τῆς Ἀγάπης, μὰ καὶ τῆς Πατρίδας καὶ τῆς Οἰκουμένης ἀλάκερης.

Κι ἀδυσώπητη ἡ ψυχολογία τοῦ συγγραφέα, δὲν ξεκουράζεται. Τὴν ἀνάσα τῆς δὲν παίρνει οὔτε στιγμή. Τίποτα δὲν τῆς ξεφεύγει. Κρατᾷ στὴν ἀπλοχεριά τῆς ὄλο τὸ ἔργο, ἐνῶ στὸ ἄλλο τῆς χέρι νιστέρι κρατᾷ γιὰ τὴν ψυχολογικὴ ἀνατομία ποὺ κάνει, καὶ ματώνει ὀλοῦθιενες ἀλύπητα νὰ πονέσει τὸ ἔργο κατὰβαθα, γιὰ ν' ἀναδύσουν ὄλες οἱ φωνές του, ὄλοι οἱ καημοὶ του, ὄλα του τὰ μυστήρια, ὄλα του τὰ αἰσθήματα, τὰ πιὸ βαθιά, τὰ πιὸ ἁρμονικὰ, τὰ πιὸ τέλεια.

“Ομως ή Πόλη κι ή ‘Αθήνα σύγκαιρα τί ιδέες μᾶς ξυπνοῦν! Τί δέσιμο τεχνικό κι ἀμίμητο τῆς νεο-λευτέρωτης και τῆς σκλάβας ‘Ελλάδας! Τί σύγκριση μεταξύ τους, στή ἐλαττώματα και στή προτερήματα τους, στή ἔθιμα και στή ζωή τους. Και πλάι δυό νησιά, δυό ἐρημητήρια, δυό ἐξαγνισμοί, δυό τάφοι και δυό καθαρτήρια, ή Πρίγγηπο κ’ ή ‘Αγια - Μαύρα!

Τό ἔγραφα κι ἄλλοῦ κάποτε και τὸ συζήτησα μέ πεποιθησῆ μ’ ὅσους ἔχουν τή γνώμη τοῦ κ. Σκληροῦ πὼς σήμερα δὲν μπορεῖ νά βγεῖ μυθιστόρημα ἀπ’ τὴν ‘Ελλάδα. Μπορεῖ και παραμπορεῖ μάλιστα. Μόνο χρειάζεται αὐταπάρηση, μὀρφωση και ταξίδι. “Ομως ποιός ἀπ’ τοὺς ἀπελπισμένους καφενοβόους (ὅπως αὐτοτιτλοφοροῦνται) δικούς μας, τολμᾶ νά σαξιδέψει; “Ενας δημοσιογραφάκος ἐπῆγε γιὰ λίγους μῆνες στήν Πάτρα νά ἐργαστεῖ κ’ ἔγραφε στήν ἐφημερίδα του νοσταλγικά ἀρθρα γιὰ τὴν ‘Αθήνα, σὲ νά βρισκόταν τουλάχιστο στή Σιδηρία ἐξόριστος!

Βέβαια τὸ ρομάντζο ἀπαιτεῖ μεγάλα γεγονότα κοινωνικά και μεγάλα ρέματα ζωῆς· ὅμως δὲν ἐρχεται μονάχο του νά μᾶς βρεῖ. “Εμεῖς χρειάζεται νά φάξουμε νά τὸ βροῦμε. “Αν δὲν ἀρέσουν, ἂν δὲν ἐκανοποιῶν, ἂν δὲν ἐμπνέουν τὰ θέματα τῆς ‘Αθήνας, τὸ γυναικείο τὸ ζήτημα λόγου χάρη, ὅχι πιά στήν ξεθυμασμένη ἀντίληψη τῆς τιμῆς, μὰ στὸ ἀξιοθρήνητο ζήτημα τῆς σκλαδιᾶς τῆς και τῆς μούχλας τῆς πὸς τὴν κάνει νά μείνει γεροντοκόρη σέρνοντας μαζί τῆς ἀπὸ ἐγωῖσμο και τ’ ἀδέρφια τῆς και γινόμενη αἰτία τοῦ σβύσιμου τῆς γεννιάς τῆς και τῆς φαρμαλιᾶς τῆς (*), ἂς ἔγουνε πὸς ἔξω, ἂς ταξιδέψουν λιγάκι στήν Πόλη, στή Σμύρνη, στή Θεσσαλία. “Η Πόλη πρὸ πάντων τί θησαυροὺς δὲν κρύβει; Ποιός θὰ μπορέσει τάχα ν’ ἀποκρυσταλλώσῃ σὲ σελίδες τὴ μεταβατική και μυριοκίνητη κατάσταση πὸς διαβαίνει ὕστερα ἀπ’ τὴν ἀνακήρυξη τοῦ συντάγματος;

Τὴν ιδέα μου αὐτὴ μου τὴ δυναμώνει και τὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη. “Η Πόλη τὸ γέννησε κ’ ή Πόλη χάρισε τὸ πρῶτο ὕλικὸ γιὰ τὴν οἰκοδομή του. Γιὰ τοῦτο κι οἱ Πολῖτες πρῶτοι θὰ πρεπε νά διαβάσουν τὸν Ψυχάρη, νά περηφανεῖονται πὸς ἔχουν τέτιο μεγάλο συγγραφέα και νά πασιζοῦν νά τὸν ἐπιβάλλουν και σὲ μᾶς τοὺς ἐλεύτερος. Δυστυχῶς γίνεται τὸ ἀνάποδο πρὸς ντροπή τῶν Πολιτῶν. “Οπως ἔγινε και μέ τὸ Ρουσσώ. Πρῶτοι οἱ συμπολίτες του τὸν ὀχτρεύτηκαν.

(*) Τὸ σοβαρὸ αὐτὸ ζήτημα τὸ ἀνακίνησε ἄλλοτε στήν ‘Ακρόπολη ὁ κ. Χαλκοκοντύλης και τὸ ἐξακολούθησε ὁ κ. Σινοδιός.

“Οταν συλλάβουμε πιά τίς γραμμὲς αὐτῆς τοῦ ἔργου, συλλαβαίνουμε και τὸ σκαρμὸ του ἀλάκαιρο. “Ολα τ’ ἄλλα, ἐπεισ-διακά μ’ ἀπαραίτητα γιὰ τ’ ἀνάγλυφα και τὰ πλουμῖδια τοῦ οἰκοδομήματος.

Δὲ μου ξεφεύγουν βέβαια κ’ οἱ γυναῖκες τῆς Δύσης οἱ πολιτισμένες· αὐτὰ τὰ μυριστικά ἐδελθᾶς τῶν ‘Αλπεων· ή γερμανίδα κ’ ή ἐγγλέζα, οἱ παριζιάνες κ’ ή βενετσάνα πὸς ἔ ‘Αστράς τοὺς παίρνει τὸ φιλί τους, τὸ ρουφᾶ μεθυσμένα, τὸ ἀφίνει και κατασταλάζει μέσα του, μετουσιώνεται στήν ψυχὴ τῶν πὸς τὴν ἐξευγενίζει, τὴν ὠραίζει, τὴν προπαρασκευάζει τέλος γιὰ τὴν ἀγάπη τὴν τελευταία, τὴν ἀγάπη τὴν ἀριστουργηματική, τὴν ἀπέθαντη και προσδοκούμενη, πὸς θὰ κολουθήσῃ τὸ δίχως ἄλλο, πὸς θὰ συμβεῖ στερνὴ βολὰ στὰ μαγευτικά, τὰ λάλα, τὰ βλογημένα νησιά τῶν δυό ἄκρων τῆς Ρωμισούντης· στήν ‘Αγια-Μαύρα και στὸ Νησί. Στὸ νησί τὸ λεύτερο και πὸς δὲ γνώρισε ποτὲς του τὸ βάρβαρο κι ἀνήκει πὸς πολὺ στὴ Δύση παρὰ στήν ‘Ανατολή, και τὸ νησί τὸ σκλάβο και τουρκοπατημένο πὸς ἀσύγκριτη εἶναι ή φυσικὴ ὁμορφιά του.

“Αφίνω παράμερα τώρα τὴ δράση τοῦ πολιτισμένου, τοῦ ὠριμου, τοῦ ἀκμαίου ‘Αστέρη πὸς φιλοδοξεῖ και φλέγεται σὲν ἄλλο; Περικλῆς ἕναν καινούργιο Παρθενῶνα νά καταπιαστεῖ νά ὑψώσῃ στὰ ἑλληνικά τὰ χῶματα, αὐτοῦ πὸς φυτρώνει τὸ δέντρο τὸ παλλαδικὸ μέ τὰ διάφανα φύλλα του και πὸς ζεῖ ή ψυχὴ τῆς ὠραίας και προστατεύτρας Θεᾶς. “Ομως οἱ ἄνθρωποι πὸς ζοῦν ἀνάμεσα εἶναι ναί, νεολευτέρωτοι, μὰ ἀσκλάβωτοι δὲν εἶναι ἀλλοῖμονο.

Σκλάβοι στὰ πάθη τους και στὰ μίση τους, σκλάβοι στὲς μικροκακίες τους, τίς μικροφιλοτιμίες τους, τοὺς φτόνους τους, τίς κακεντρέχειες τους. “Αντίς νά συνεργαστοῦνε μέ τὸν ‘Αστέρη, ἀντίς νά τὸν συντρέξουν, νά χτίσουν τὸ ἔργο τοῦ Ξαναγεννημοῦ, νά ξεσκλαβώσουν τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ, νά τὸν σύρουν ἀπ’ τ’ ἀνήθικα ἀρπάγια πὸς τοῦστησεν ὁ κωματάρχης ὁ πόρνος κ’ ή ἄτιμη συναλλαγή, πὸς τέλεια συμβολίζονται κιόλας μέ τὴν ‘Ασπασία και μέ τὸν ἄντρα τῆς, τοῦ στήνουν χίλια ἐμπόδια, χίλια προσκόμματα, χίλιες δυσκολίες, πὸς εἶναι τιποτένιες και γι’ αὐτὸ ἀποτελεσματικές· γιὰτί κινεῦν τὴν ἀηδία και τὸ σιχαμὸ, τὸν συκοφαντοῦνε στήν κοινή συνείδηση ὡς ἐπικίντυνο κι ὡς ἀντεθνικό, και μιά πὸς καταφέρνουν νά τοῦ βγάλουν τέτιο ὄνομα, τοῦ γυρίζουν τίς πλάτες και τὸν ἀποφεύγουν, ἄλλοι ἀπὸ μῖσος μὰ και κάποιοι ἀπὸ τὸν ἀνήθικο φόβο πὸς νοιώθουνε. Κ’ εἶναι οἱ στερνοὶ ἴσα ἴσα, αὐτοὶ πὸς πὸς νέοι και συνεπῶς πὸς γενναῖοι, πὸς ἀληθινοί, μοιράζονταν τοὺς πόθους και τὰ μεγάλα ἰδανικά του.

Πιὸ τσουχτερή, πιὸ δίκνη σάτυρα δὲν ἔγινε ἀκόμα γι' αὐτούς. Ὅμως κι αὐτοῦ ἀκόμα ἡ Ἀγάπη παραστέκεται κ' ἡ Συμπονιά τοῦ Μεγάλου. Δὲς καὶ σέβεται ἀκόμα καὶ τὸ νικημένο ποῦ ἔπεσε συντρίμμα μπροστά του. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἔργο γίνεται πιὸ σπαρχατικό, πιὸ τραγικὸ καὶ πιὸ ἔθνικὸ.

Ἄς ἀρήσω ἀκόμα παράμερα τὸ λυρισμὸ ποῦ τὸ θερμαίνει καὶ τὸ ζωογονεῖ, τοῦ δίνει φτερὰ νὰ πετᾷ σέρνοντάς σε μαζί του, γιὰ νὰ σοῦ δείξει ἀπὸ τὸ ὕψος ὁμορφιὰς ἀφάνταστες, ποῦ σοῦ γεννοῦν μεθυσία, καρδιοχτύπια καὶ ἱλιγγους πρωτογρίκητους. Ἄς ἀρήσω τίς περιγραφὲς ποῦ μόνο ἓνας Μπαϊκλιν ἢ ἓνας Σεγκαντίνη μπορεῖ νὰ ζωγραφίσει. Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ε' κεφάλαιου λ. χ. στὸ Νησί, τοῦ ΙΘ' στὸ μνημα τῆς Μαδουρῆς, ὡς τῆ σελίδα 403, ἡ σκηνὴ τοῦ πνιγμοῦ τοῦ Ἀστρά κ' ἀλλοῦ κι ὀλοῦθε σ' ἔλω τὸ βιβλίο, ποῦ εἶναι γεμάτο ἀπὸ εἰκόνες τέτοιες καὶ ζωγραφιὲς διάφανες καὶ χτυπητὲς, θολὲς καὶ παράξενες, γλυκὲς καὶ πονεμένες, φευγαλέες κι ἀσάλευτες κι ὅπως ὀπαιτεῖ ἡ στιγμή.

(Στᾶλλο φύλλο τελιώνει) ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΚΙΠΗΣ

ΑΠΟ ΤΑ ΙΤΑΛΙΚΑ ΠΕΖΑ ΤΟΥ ΔΙΟΝ. ΣΟΛΩΜΟΥ

LA MADRE GRECA

Στὴ Δρακτηρίδα τοῦ «Νουμά»,
τιμὴ τοῦ πρωταγωνιστῆ κ. Δ.
ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ, τ' ἀφιερώνω.
Ν. Σ.

Ἀκίνητο κρεμασμένο δίπλα στὴν κούνια σου, ὦ παιδί μου, εἶναι τὸ Σπαθί, ἀλλὰ τὸ χέρι ποῦ τὸ ἔσερνε πρὸς τὴ Νίκη δὲν εἶναι ἐδῶ πιά. Lunga è la fossa che mi coperse l'amato Gigante «Μακρὸς ὁ λάκκος π' ἀνοίξε καὶ κλεῖ τὸ Γιγαντὰ μου». Τώρα χωρὶς τὸν ἀγαπημένο μου σὲ πεδιάδες καὶ σὲ βουνὰ ἀναδίνουν οἱ κατὰ τὰ ἀκατάπαυτα τῶν ἀγῶνων τοῦ πολέμου καὶ τῆς μάχης. Τὸ ἀμέριμνο σωματάκι ποῦ σπαράζει στὰ χέρια μου τώρα θὰ γίνῃ αὐριο ἢ κατευθεῖα δύναμη τοῦ Σκοποῦ καὶ τῆς Σκέψης, κ' ἔτσι τὸ στήθος θὰ γειάνει ὀλοτελα γιὰ νὰ δεχτεῖ τὰ νέα χτυπήματα καὶ τίς σαϊτιὲς τοῦ Πεπρωμένου. Ἀστέρεφτη εἶναι ἡ φαρέτρα του, μα δὲ χτυπάει ὄλους. Βροχὴ τὰ χτυπήματα λέρνουνε κατὰ τ' ἀψηλὸς τῶν Δυνατῶν, ὅπου καρτερικὰ σὲ δαῦτα, δείχνουνε στὴ μάχη πὼς κατάγονται ἀπὸ γένος Θεοῦ. Ὅ,τι καὶ νὰ χάσει κανεὶς, τὴ χαρὰ, τὴν περιουσία, τὸ Βασίλειο, ὅλα εἶναι τίποτε, ὅταν ἡ ψυχὴ στέκει ὀλόρθη, ἀνίκητη. Αὐτὴ βλέπει ὀλοτρόγυρα τίς ἐπί-

γειες καταστροφὲς καὶ χαμογελά, οἱ καταστροφὲς πληθαίνουνε σιγὰ σιγὰ ἀπλώνονται παντοῦ, παντοῦ ὄσαμε τὸν τάφο. Κ' ἐκεῖ μέσα στὰ ζοφερὰ τάρταρα τῆς στάχτης καὶ τοῦ χαμοῦ φυτρώνει κι' ἀνθεῖ τὸ λουλούδι τοῦ Ἰλισσοῦ

Κάνε γλήγορα ἀγαπημένο βάρος τοῦ στήθους καὶ τῆς ἀγκαλιᾶς μου, νὰ γίνεις βάρος κι' ὀρμὴ φοβερὴ ἐκεῖ ποῦ οἱ χεῖμαροι τοῦ ἔχτροῦ χυμᾶνε παφλάζοντας. Δὲ θ' ἀγκαλιάσει τὸ λαιμὸ μου τὸ μπράτσου σου, ἀλλὰ θὰ σύρει ἐκεῖνο...τὸ ξίφος τοῦ ἐξολοθρεφτῆ. Ἔτσι εἶναι οἱ δύνამες τῶν Πεπρωμένων, ἀγκαλιὰ μεγάλες καὶ ὅταν ἀκόμη πέσει κανεὶς, στέκονται καὶ μένουν ὅπως τὰ κινήματα τῆς κούνιας ποῦ σοῦ νανουρίζουν τώρα τὸν ὕπνο. Κάνε γλήγορα, παιδάκι μου, νὰ μεγαλώσεις, ν' αὐξήνεις, γιὰτὶ ἀλλοιῶς θὰ ἀπομείνεις χωρὶς Μητέρα. Ἐγὼ θὰ αἰστανθῶ καὶ θὰ κλείσω τὸ Σπαθί μέσα στὰ στήθια ποῦ θὰ βυζάζεις. Σημαία καὶ Σπαθί. Ψυχὴ καὶ Νίκη. Ἐγὼ αἰστανόμαι μέσα μου τὴν ψυχὴ τοῦ Πατέρα σου καὶ εἶμαι ζωσμένη τὴν ἀντρεία ἐκατὸ Ἀμαζόνων. Ἄντρες ἢ γυναῖκες, κανένας στὴ μάχη δὲ θὰ δειλιάσει. Γύρισε ἰδὲ τοὺς λάκκους—ἀλλὰ τί εἰμπορεῖς τώρα νὰ ἰδεῖς—ἀμέτρητοι λάκκοι εἶναι γεμάτοι ἀπὸ τὰ σώματα τῶν νεκρῶν μας, πέφτουνε τὰ σώματα, ἀλλὰ μένει ἡ Ἰδέα καὶ ὁ σκοπὸς γιὰ τὴν Πατρίδα. Ὅλων τὰ στήθια μας ἀνυσαίνουν μ' αὐτὸν τὸν ἴδιο παλμὸ ποῦ δαυλίζει ὀλοῦθε τὴν πάνδημη φλόγα τοῦ Πόλεμου. Τοῦ Πόλεμου ποῦ διαφεντέβει στεριάς καὶ πελάγου ποῦ περιχαιδέβει καὶ τριγυρίζει νανουρίζοντάς σε στὴν κούνια σου. Νανούριζέ το, κούνια μου χαρούμενη εὐχὴ καὶ ἐλπίδα τοῦ Μέλλοντος. Μοῦ προσγελάει μὲ μακαριότητα ἢ τύχη· γιὰτὶ τὴ στιγμή τούτη ἀνοίγουν κ' ὑψώνονται τὰ παραπετάσματα τῶν ἀγαπημένων μου ματοκλάδων σου κι' ἀφίνουν νὰ διαφαίνεται τὸ χαμόγελο τοῦ βλέμματός σου, ἀβέβαιο καὶ τρέμοντας φοβισμένο σὲ ὅλα γύρω, ἔξὸν πρὸς ἔμένα.

Ἐλα ἀκριβὸ βλαστάρη τῶν σπλάχνων μου. Θέλω νὰ μακρύνωμε μὲ μεγάλα βήματα γιὰ λίγες στιγμὲς ἀπὸ τοῦτο τὸ σπῆτι, γιὰ νὰ πᾶμε νὰ σοῦ ἀγγίσει τὸ μέτωπο ὁ καπνὸς τοῦ ἀγῶνα τῆς μάχης τοῦ πολέμου καὶ γιὰ νὰ ἀναπνέψεις βαθιὰ καὶ πλήθια τὴ μυρωδιά τῆς πυρωμένης μπαρούτης τοῦ ἐξολοθρεμοῦ . . .

ΝΙΚΟΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΑΙΟΣ

ΒΓΗΚΕ ΤΟ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ
ΣΤΟΝ ΙΣΚΙΟ ΤΟΥ ΠΛΑΤΑΝΟΥ
(15 ΔΗΤΗΜΑΤΑ)

Καὶ πουλιέται 5 ὀρ. στὰ Γραφεῖα μας.
(Γιὰ τοὺς συνδρομητάδες τοῦ «Νουμά» ὀρ. 3. Στὸ ἐξωτερικὸ, μαζί μὲ τὰ ταχυδρ., ὀρ. 3,50).